

Erdman je ispred željezničke postaje ugledao tamno pročelje neke kuće. Visoko gore bila su dva osvijetljena prozora. Za trenutak mu se učinilo da ga gledaju oči učmaloga grada. Kroz mokru snježnu bljuzgavicu krenuo je praznom ulicom. Kada je stigao iza ugla kuće sa svijetlim očima, u tami se zaljuljao neki ljudski lik. Ulica je bila potpuno prazna, zato se prikaza pred njim našla neočekivano. Mora da je izišla iz neke veže ili iza stupa, ako nije izrasla iz zemlje. Otraga su bila tamna pročelja starih kuća i u jutarnjoj tami isprva je bilo jedva moguće razaznati taj lik.

– Hristos voskrese! – uzviknuo je muškarac. – Vaistinu voskrese!

Ljuljao se i sagibao u pasu, a njegove uzvitlane ruke istodobno su u zraku pravile nepoznate likove. Možda se Erdman za trenutak uplašio toga bradatog čovjeka u iznošenom odijelu, možda mu je bilo sasvim jasno što znače te riječi, kakvo je to sagibanje i mahanje rukama. Zasigurno se u prvi mah nije mogao odlučiti ima li pred sobom pijanog ili opasnog ili pomalo ludog čovjeka. Nastojao ga je izbjeći, ali on mu je naglim skokom, što od takve iskrivljene spodobe ne bi mogao očekivati, zapriječio put. Erdmanu je u ušima odzvanjalo drndanje vlaka, u očima su mu bljeskale samotne postaje uz prugu, a sada je u nj udarila prazna tišina ulice, tamno jutro s oronulim pročeljima nepoznatih kuća, a zatim iznenada to izobličeno lice, zaljuljani lik koji mu se ne miče s puta.

Kofer je stavio na zemlju, u prljavu kašastu smjesu snijega i ljudskih koraka. Slušao je tišinu i čekao kad će iz crvene šupljine usta pred njim ljudski glas ponovno progovoriti. Erdman je bio umoran i za trenutak mu se učinilo da je ulica lagano kliznula pod njegovim nogama. Taj neobičan osjećaj pripisao je dugoj vožnji vlakom pa se ipak rukom naslonio na zid. Još se jednom prelomio u pasu i istegnuo vrat tako da je lice ostalo okrenuto uvis. Zatim se izravnao i približio mu se. Osjetio je njegov topli dah na svome licu i najradije bi bio otišao. Okrenuo bi se i otišao. Nije se okrenuo. Ni kofer nije podigao ni odgurnuo jutarnju prikazu. Jer u tom trenutku je ugledao njegove sitne zjene koje su bile posve mirne. Posve mirne na tom bradatome i izobličenom licu, posred tijela koje se bez prestanka nemirno ljuljalo amo-tamo. A okice su mu bile takve da nije mogao s njih skinuti pogled, bile su šuplje i duboke, kao da su vršak i ulaz u neki duboki ponor, kao da je iza njih bezdana tama. Stajao je ondje i gledao u te oči i u to lice koje je bilo izbrazdano od nečega što je u njemu, i istodobno je vidio da su to zapravo tihe, vrlo tihe oči. To nisu bile oči pijanog i maloumnog čovjeka. To su bile oči koje su se nečega bojale. Ali ne bilo čega, već nečega što će se jednostavno i pouzdano dogoditi i što se neće moći izbjeći. To su bile Fedjatinove oči. Točno tako je to moralo biti, Fedjatinovo lice i njegove tihe oči, njegove sitne crne zjene i dubok tamni ponor iza njih morao je vidjeti toga jutra, oronula pročelja bila su u pozadini, prljava ulica, od zemlje do neba tiho jutro. I trgnuti se morao kada je vidio tamnocrvene mrlje na njegovu kaputu, kada je pomislio da su te mrlje od nekakve krvi. Ulica je opet lagano kliznula ispod njegovih nogu i još se jače uhvatio za zid. Možda je tada pomislio da smjesta ode iz tog grada, da se smjesta okrene i ode onamo odakle je već došao. Nije se okrenuo i nije otišao. Tko na ovom svijetu zbog neke nejasne slutnje odlazi iz

grada gdje želi nešto doznati i nešto spoznati, tko zbog bilo kakve slutnje zaustavlja svoj korak? Slutnja postoji zato da još pozdanije vodi u ono što je neizbježno. I zato ta jutarnja prikaza s crnim zjenama i tamnocrvenim mrljama na kaputu za njega nije ništa drugo nego pijan i isprljan čovjek s pomalo suludim pogledom. Zato je ostao i zato je stajao ondje na ulici i onda kada se Fedjatin već izgubio između tamnih pročelja kuća neprestano se pregibajući, kada je nestao u onim pročeljima, taj jutarnji vjesnik i agitator uskrснуća. Stajao je sam uza zid na Aleksandrovoj cesti i nije se mogao načuditi silnoj i bučnoj tišini toga jutra, tišini koja je svojom drhtavicom lebdjela iznad Mitteleurope, odzvanjala od zidova praških ulica, a dolje nečujno zapljuskivala i grizla obale Devina. Gledao je prema franjevačkoj crkvi i čekao kada će ondje gore zazvoniti kakvo zvono.

To je bilo rano ujutro prvog siječnja tisuću devetsto trideset i osme.

Sada je večer i odozdo se začula glazba. Kao da dolaze iz podzemlja vuku se gore ti zvuci. Slutim obrise melodije, ali je ne mogu dobro povezati. Tjeskobno mi je u toj sobi i u tom gradu koji je čitav dan tako prazan i tih. Tek prije nekoliko sati na ulicama se pojavilo malo života, a i po hotelskim stubama i hodnicima pojedinačni glasovi jurili su amo-tamo i zalijetali se u vrata moje sobe. Večer je i ljudi se bude. To je dan kada je sve naglavačke. Prometnik na postaji bio je u onoj jutarnjoj tami sav krmeljiv, ako ne i pomalo nacvrčan. Odverglao je svoju litaniju i vratio se u vlak. Neka dama zaletjela se prema izlazu. Kada sam izišao, nije je više bilo, a niti ikoga drugoga. Pred ulazom stajala su lijepo posložena kolica nosača prtljage. Stavio sam kofer na prva i vratio se na peron. Slušao sam vlak kako dahće u daljini. Kucao sam na neka vrata. Ništa. Nijednog fijakera, nijednog nosača, nijednog autobusa, prazno. Gomile prljavog snijega na praznoj ulici, oronula pročelja starih kuća, tinjajuća svjetlost uličnih svjetiljki. To je dakle taj svijetli i prozračni grad što su ga dvoje staraca htjeli još jednom vidjeti. Taj mrak, te svjetiljke, te gomile snijega, ta opeka koja viri kroz otpalu žbuku? Sjećanje je starim ljudima ljubazan saveznik, lijepo ih vara i laže. A kroz neki prozor ondje otraga pjevanje, glazba s gramofona ili radija, vrištav ženski smijeh. Zatim tišina. I onaj čudan čovjek. Kašasta bljuzgavica pod nogama. Kratak nemiran san u toj sobi koja će biti moje boravište. Oko deset pokušao sam doručkovati. Sve je razbacano, poliveni stolnjaci, prevrnuti stolci, ostaci hrane i dru-

gi tragovi burne noći na stolovima i na podu, trake, konfeti, dio čeljusti – ostatak svinjske glave, grozan zadah. Sada je večer, poznata tjeskoba strane hotelske sobe, dolje sve glasnija glazba. U podne sam bio na rijeci. Crna voda. Obale su bile tamne, stršće grane samotnih stabala, snijeg se osuo s njih ili ga je možda rastopila iznenadna jugovina. Nekakve ptice, riječne patke. Jedna obala visoka, druga niska. Na obje strane rijeke dijelovi su grada, straga su kuće rjeđe, manje, vrtovi, polja. Iznenada, učinilo mi se da se sjećam tih polja, koja se uvlače između kuća, krivudavih ograda. Neće biti tako, ne vjerujem u rane dječje uspomene, tu sam sliku zacijelo negdje usput pokupio neke večeri slušajući očeve riječi dok smo srkali juhu. Dolje uz rijeku uopće nije bilo one svježine koje bi ondje ipak moralo biti. Ni najmanji vjetar nije htio razmaknuti teške, pomalo tople nakupine zimskog zraka. Iz grada, s obje obale vukle su se naslage zraka, pregrijanog u ulicama, i lijegale na raspršene maglice na vodi, tako da nije bilo ništa dobro ni lagano u tom danu. Jedna od onih ptica, za koje sam mislio da su patke, digla se i napravila krug nad vodom. Bio je to galeb, riječni galeb, utva. Digao se i mirno se pomicao ispred kulise crne obale na onoj strani. Pošao sam prema rijeci da odagnam drndanje noćnog, silvestarskog vlaka iz ušiju, svjetlost dalekih svjetiljki i samotnih postaja iz očiju, da mi tekuća voda razbistri tu zbrku u glavi. Ali ni tu nije bilo bolje, nebo je pritiskalo zemlju i pod njim galeb sa svojim sporim kruženjem. Jedva održava, jedva svladava svoj kružni let. Samo nekakav besmisleni fizički zakon drži ga u zraku, ali i njega nešto vuče niže u tu crnu vodu, jer se vidi da ga, kada je dolje, iznad površine, želi prilijepiti na sebe. I ta ptica mi i sada neprestano kruži u sjećanju, u ritmu valcera što se odozdo nezadrživo i bez prestanka šulja kroz zidove i po hodnicima i kroz zatvorena vrata u moju sobu. A ipak bilo je mirno, neobično mirno dolje uz rijeku, toga

zimskog dana. Golemi mir od istoka do zapada. Opet sam pomislio na Prag gdje sam te jeseni ujutro odlutao iz neke pivnice u prazan grad. Pomislio sam da i ondje vlada takav mir i da netko žuri uskom, krivudavom ulicom. I sjever i jug, kamo god dopre pogled ili misao, svuda strahovito miran srednjoeuropski krajolik u podne sa svojim rijekama i obalama, brežuljkastim područjima, brdima i jezerima, svojim srednje velikim gradovima. Svuda takav dan prvoga dana nove godine.

Nešto su vikali za mnom kada sam odtumarao u sobu. Koliko ostajem, ili nešto slično. Kada bih i sam znao, kada bih barem znao. Razbacana postelja, kofer na svom mjestu. Te hotelske sobe, ti uzorci na zidovima, ti poznati hotelski mirisi, na staro, na jučerašnje čišćenje. Bijele plahte i umivaonik u kutu, tamno smeđi ormar i prozor s polomljenom kvakom. Dolje glazba, opet valcer, žamor gostiju. Vuče me k njima, što god oni bili.

Crvenokosi recepcionar ništa me više ne ispituje, koliko ostajem, više se i ne trudi uvući me u razgovor. Dao sam mu nekoliko najnužnijih objašnjenja da ih može prenijeti dalje, kao što rade svi recepcionari na svijetu. Sada me pušta na miru, čak me ljubazno pozdravlja. Jučer ujutro probudila me buka s ulice, danas više ne. Kako se čovjek brzo navikne, kao kakva životinja na staju. Doručak sam oba puta propustio. Išao glavnom ulicom gore-dolje. Siječanjaska ulica, ozbiljna lica, posao, kraj veselja, siva lica, i dalje prljav, kašast snijeg. Popodne sam čitao, zatim sam samo tako ležao na postelji i gledao u strop i vidio kako se na njemu stvaraju slike. Mnoštvo nepoznatih lica s ulice, očiju, nosova, usta, gomilanje ruku i nogu, sve je to teklo stropom, a zbunjeni glasovi kroz prozor. Mislim da sam nakratko zaspao. Kada sam se probudio iz sna, ili one odsutnosti, pokušao sam otvoriti prozor. Polomljena kvaka. Ne da se ni prozračiti. Sve je nepokretno i ustajalo i ne da mi se dalje čekati.

Zaista, nesporazum. Ne mogu vjerovati da je Jaroslava moglo nešto zadržati. Uvijek je bio točan. I tako mu se užasno žurilo da sam morao sve ostaviti i silvestarsku noć provesti u vlaku. A sada već treći dan tu gubim vrijeme.

Poštanska službenica imala je crvene obraze i neobično bijele zube. Ali kada je ustala da otipka brzojav, vidio sam da jako šepa. Jaroslavu sam poručio da ću čekati do sedmog, zatim ću neopozivo oputovati natrag. Ako ga brzojav zatekne, možda je već na putu. Najgore je to što sam na neki način sam kriv. Bezve-

ze sam bubnuo: Marburg a/D. U redu, rekao je Jaroslav, prvoga počinjemo, ja ću doputovati preko Trsta. Zatim Zagreb i prodor na jugoistok. Do kraja mjeseca imat ćemo uspostavljenu mrežu predstavništava. Ali do kraja mjeseca još je daleko, a Jaroslav će već ovog tjedna biti tu. Problem je samo u tome što sam se sâm zatvorio u tu provincijsku mišolovku. Mogao sam reći Trst, jer taj vlak vozi do Trsta, i sada bih se šetao uz more i jeo špagete u kakvoj toploj i bučnoj primorskoj gostionici. A ja sam rekao Marburg a/D, koji zovu Maribor, samo zato sam to rekao jer su tamo gore u našoj toploj kuhinji neprestano pripovijedali o nekoj kugli u crkvi, o tome da sam se ondje negdje gegao po nekom vrtu i pogazio nekakvo cvijeće i da smo jeli nekakav krupni grah. A sada tog vrta i te kuće nigdje nema, samo blato i hrpe prljavog snijega ispred kuće i siva lica i hotelska soba, a Jaroslava niotkund. Ali sjećam se kugle u crkvi, ona sigurno negdje postoji. Pošao sam u kino da se malo opustim. Borba za momka, film krasnog sadržaja, tako je pisalo. Pod u kinu bio je crn i onaj koji je sjedio do mene cijelo je vrijeme cupkao po njemu svojim gojzericama. Pogledao sam ga, ali ga nisam mogao smiriti. Lil Dagover, čudesno lijepa glumica, izbacila ga je iz takta, zato je tako cupkao po onom podu. Primijetio sam nekoliko gospođica i nehotice se sjetio Lenke. Vjerojatno misli da smo ja i Jaroslav već negdje daleko na jugu i do grla zakopani u poslove. Kada bi znala da sjedim u kinu i da netko u gojzericama cupka po crnom podu jer mu Lil Dagover ne da mira! Kupio sam novine koje javljaju da se u Moskvi nešto sprema, opet nešto u vezi s Trockim, otkrivena je nekakva njegova grupa. Opet sam hodao predgrađima i tražio onu kuću. Morala bi biti udaljena od ceste, duboko u vrtu, loza na odrini morala bi rasti pred njom. Nisam je prepoznao. Sve je to očajno jednako i jednolično i svuda psi koji reže na tebe. I što me uostalom briga za onaj krupni grah, što ja imam s tim? To da



sam se vratio blatnjavih cipela i hlača, to imam s tim. I to da sam posve sam kriv jer sam izmislio sastanak u ovom gradu. Za vrijeme objeda za moj stol je sjeo neki muškarac. Debeo lanac visio mu je na prsluku. Nabusito i bahato. Ali svejedno, razgovarao sam s njim, što sam mogao, ne mogu neprestano hodati po onoj bljuzgi u predgrađu ili ležati u svojoj sobi. Čovjek je bio vrlo radoznao. Odgovarao sam suho i uopćeno. Uskoro sam otišao. Ne mogu izdržati s ljudima, ne mogu izdržati sam. Sa mnom zaista nešto nije u redu. Valjda sam posljednjih godina previše radio, možda uopće više ne znam dobro podnositi slobodno vrijeme. Ta to je slobodno vrijeme, dokolica, zato su izmislili nedjelje. Ne za odmor nego zato da čovjek postane svjestan da zapravo nema što raditi na ovom svijetu, ako ne juri za poslom, za novcem, za kruhom, za prokletim krupnim graham koji me doveo za stolom Pešiču ili kako se već zove taj probisvijet s debelim lancem. I najzad ipak nešto što me zanima. Sasvim na dnu stranice u novinama; senzacija među pariškim antropolozima. Mlada žena obrasla životinjskom dlakom. To je već treća žena-majmun koju je otkrio taj učenjak. Zaboravio sam njegovo ime. Lice joj je pokriveno pjegama, iz kože na desnoj strani strši joj čuperak dlaka. U intelektualnim krugovima Pariza pokazuju veliko zanimanje za to. Antropologija na niskoj razini i onako kako je zamišljaju te novine, ali činjenicu zacijelo nisu izmislili. Stvar bi zaista mogla biti zanimljiva, ali kad bi ti novinarski primitivci barem naveli više podataka, gdje su je našli, kakve su njezine umne i fizičke sposobnosti, stupanj civilizacije i tako dalje. A njih zanima samo to da joj iz lica na desnoj strani strši čuperak dlaka. Popodne sam opet zaspao, uvečer sam sjedio u restoranu, pio malo vina i slušao glazbu. A u sobi opet takva večer da čovjek ne zna što bi. Zbog popodnevnog sna čitavu sam se noć budio.

Oko dva ujutro pogledao sam na sat i neko vrijeme uopće nisam znao gdje sam. Zatim je iznenada ušao Jaroslav, bio je kosmat po licu, duge dlake rastle su mu iz obraza, čak i s čela, kao u onom slučaju s Bornea, a usred toga lica, otvarala mu se crvena šupljina usta, crne zjenice. Hodao je gore-dolje po sobi i zgrbljeno se saginjao prema meni na postelju. Sada me proučavaju, rekao je, ne znaju što će se iz toga izroditi. Pokušavao sam mu odgovoriti, htio sam ga upitati je li to u Trstu, da li ga tamo proučavaju, ali nisam mogao progovoriti ni riječ. Do kraja mjeseca, rekao je, do kraja mjeseca obavit ćemo to. Zatim sam primijetio da je zid iza njegovih leđa pun nekakvih laboratorijskih cijevi, meni dobro poznatih naprava. Otvarao je onu crvenu usnu šupljinu, nešto ječao i napokon rekao, sad vidiš, sad vidiš da me zaista proučavaju. Još jednom sam pogledao na sat, zaista su bila dva, zaista sam bio u hotelskoj sobi i zaista je ondje u kutu na podu ječao Jaroslav. Pomislio sam da sanjam i da ti snovi ne znače ništa drugo nego to da se Jaroslavu dogodila nesreća, da će se i njegovoj sestri nešto dogoditi, da nad svima nama visi nekakva nesreća i da sam i ja uhvaćen i da više nikamo neću moći. Ali razum je radio dalje. Kako to da sanjam, a ipak posve jasno vidim svoj ručni sat na noćnom ormariću, pokazuje dva ujutro – i što radi Jaroslav tu sa svojim obraslim licem? U intelektualnim krugovima, rekao je Jaroslav, pokazuju veliko zanimanje za naš slučaj. Za naš slučaj?, pomislio sam. I za tebe, rekao je, i za tebe pokazuju veliko zanimanje. Ne diži se, htio sam reći, ne naslanjaj se, ali Jaroslav se digao i naslonio se na zid tako da su epruvete i svijene cjevčice zazveckale, počele se lomiti i drobiti i Jaroslav je bio odjednom sav krvav.

Kada sam upalio svjetlo, vidio sam da u rukama stišćem sat i da je tri ujutro. Dakle, sanjao sam u dva. Ali kako sam, dovraga, sanjao ako sam ipak gledao na sat? Bio sam sav znojan i nisam shvaćao što se sa mnom događa.

Lijepoj šepavoj poštarici predao sam i drugi brzoglav. Sada je već bilo jasno da se nešto komplicira. Za vrijeme objeda sjedio sam s onim trgovačkim zastupnikom. S Pešičem, iz Zagreba je, prodaje motorkotače, posao mu odlično ide, naravno zato ima tako debeo lanac, zbog posla koji cvjeta, to se mora vidjeti. Preko mjesnih Nijemaca ih uvozi i *lifra* na jug. *Lifra*, tako je rekao. Htio se zabavljati, ali ja mu u tome nisam mogao pomoći. Na recepciji sam naletio na nekog Čeha, i taj je bio razgovorljiv pa sam i s njim razgovarao. Sada sam razgovarao već sa svakim kome se to prohtjelo, postao sam pravi hotelski brbljavac. Dobro shvaćam zašto. Htio sam se rasteretiti, ta neizvjesnost počela me razjedati. Zaista nisam znao što ću. Ako otputujem, a Jaroslav dođe tu, onda će on čekati i kad ćemo onda uopće početi? Ako ostanem... razgovarao sam dakle s Čehom. Obradovao se kada sam mu rekao da radim u firmi J. Štastny & Co. J. – to je Jaroslav, objasnio sam mu. U Njemačkoj? U Njemačkoj, da. Ali iz Beča, J. Štastny je iz Beča, bečki Čeh. Pili smo kavu, govorio je o politici, ja o antropologiji. Njega nije zanimala antropologija, a mene njegove političke spekulacije. Pokazao ju je, onaj antropolog, ženu-majmuna, mlađu djevojku, punu života – ali što će učiniti s njom nakon pokazivanja? Hoće li je zatvoriti u kavez? Hoće li joj dati Voltairea da ga čita? Nije ga zanimalo. Neki me pijanac tako divlje napao da nisam znao kamo ću. Vrtio se oko mene i nešto vikao, uopće nisam razumio što hoće. Ili me zamijenio s nekim ili se u njegovoj pijanoj glavi nešto posve pomiješalo i pomutilo. Za trenutak sam pomislio da će me udariti. Onako bez razloga i zato bi njegov udarac bio neshvatljiv kao što je velika i besmislena bila njegova vika. Čeh ga je uz konobarovu pomoć izbacio van. Možda sa mnom nešto nije u redu, možda radim nešto izazovno da ni sam ne znam što i da svi nasrću na mene, danju i noću i ujutro.

Unatoč svemu taj me Čeh smiruje. Zna slušati, premda ga moje teme ne zanimaju, i govori ujednačenim, blagim glasom. Navečer sam ga potražio i popili smo bocu dobrog vina. Ime mu je Ondra, inženjer je i stručnjak za tekstilne strojeve. Došao je k ovdašnjem tekstilnom magnatu, zaboravio sam mu ime, da mu ih pregleda. Ondra je iz nekoga moravskog seoceta, a živi u Brnu. Brno je crn i prljav grad, žbuka otpada s kuća, baš kao i ovdje. U njegovu sjećanju sve je zaista crno, ali barem ima puno lijepih djevojaka, barem to. Kao i ovo ovdje u sjećanju moje majke, kojoj sam ovdje gazio ruže, i u sjećanju moga oca, koji je ovdje jeo krupni grah. Njegovo seoce u proljeće vrlo je lijepo, sve je zeleno i u cvijeću, a ljeti miriše s njiva. Nikada se neće navići živjeti u tim srednjoeuropskim K. u. K. gradovima, koji su svi jednaki. Premda će čitav život živjeti u njima. U njegovu moravskom seocetu posve je drukčije. Ali što kad ondje nema ju tekstilnih strojeva. Čudno, a ja sam uvijek živio u gradu, ako ovaj ovdje uopće i ne brojim. Ne mogu zamisliti da u jednom seocetu cvijeće bolje cvjeta i da njive bolje mirišu nego u drugom. Ne radi se o »bolje«, rekao je Ondra, radi se o »ljepše«. Ni to nisam mogao zamisliti. Naprotiv, ja čak mislim da često smrdi na gnoj, da ujesen čovjek tone u blato i da su one sobe uvijek pomalo zagušljive.

Prvo sam hodao uz rijeku, zatim sam zašao među mračne krčmetine u vlažnim uskim ulicama koje se penju gore nasuproto gradu. Iznenada sam ugledao lice koje mi se činilo poznatim. Starac u zgužvanom kaputu i s raščupanom bradom, s crvenim nosom, sa žilicama razasutim po licu, s crnim, grozničavim očima. Mahao je rukama i mrmljao sebi u bradu. Kada je prišao bliže moglo se razabrati da govori ruski, brzo, gutajući, tako da nije bilo moguće razlikovati pojedine riječi. Sada sam se sjetio; starca sam sreo prije nekoliko dana, prvog dana mi je na Aleksandrovoj cesti ujutro govorio o Kristovu uskrsnuću, nekakvu uskrsnu čestitku izrekao mi je u taj samotni i tamni sat. U svojim poderanim čizmama i tankom kaputiću za trenutak je zastao pred vratima gostionice, još nešto promrmljao i nestao u unutrašnjosti. Neka glupa i pustolovna radoznalost povukla me za njim. Ušao sam u gostinjsku sobu, tamnu toliko da isprva nisam mogao u njoj ništa raspoznati. U nosnice mi je udario gust miris rakije, muškog znoja, neuredne i neprozračene rakijašnice. Za jednim od stolova sjedila su četiri muškarca obavijeni oblacima duhanskog dima i glasno bacali karte. Starac je sjedio na drugoj strani, u kutu, sam sa svojim mrmljanjem i pomicanjem ruku po stolu. Gostioničar je s neskrivenom radoznavošću, koja je izgledala pomalo suludo – barem ona njegova malo otvorena usta – zijevao u pridošlicu na vratima. A pridošlica je u sebi zaključio da tako zapuštenu krčmu još nije vidio u svom životu. Poznavao sam praške i njemačke pivnice, a i u kakvu rupu u predgrađu

ponekad sam zalutao, ali nigdje nije bilo tako tamno usred bijelog dana i nigdje nije tako užasno zaudaralo na rakiju, na slabu rakiju, vrag bi ga znao od čega napravljenu rakiju. Unatoč tome naručio sam rakiju i, dok sam je srkao i svladavao slabost i grčeve u želucu i čitav organizam koji je odbacivao smrdljivu tekućinu, uspjelo mi je od krčmara doznati da je starac ustvari Rus, da živi u gradskoj ubožnici, da se stalno klata tu naokolo, da se za njega brinu ruski emigranti. Zove se Fedjatin i tamošnji Rusi ga smatraju posve posebnim čovjekom. Ipak on, gostioničar, smatra da stari Rus zapravo nije ništa drugo nego običan slinavi luđak koji pije šnaps. Sada je gostioničar htio postavljati pitanja, ali platio sam bez riječi, digao se i otišao.

Ondri, češkom strojaru iz onoga moravskog seoceta, gdje sve »ljepše« a ne »bolje« miriše, rekao sam što sam vidio tamo dolje. Ondra je zabrinuto odmahivao glavom. Njega su njegovi tamošnji kolege prvi dan upozorili da dolje nema što tražiti, ako ne želi ostati bez lisnice, sata ili šešira. U najboljem slučaju bez nečega, a možda i s nečim, s kakvom brazgotinom od noža za sav život.

– Što se pak tiče vašeg Rusa – rekao je Ondra – kako se ono zove?

– Fedjatin.

– Fedjatin, da. Što se toga Fedjatina tiče stvar je jednostavna. To je Božji čovjek. U Rusiji ih je prije boljševičkog prevrata bilo na tisuće, na desetine tisuća, svako selo imalo je barem jednog. Idu amo-tamo, ti Božji ljudi, i neprestano govore o Kristovu uskrsnuću. Nitko ih ne dira jer su Božji, a kada su u transu – najčešće dobivaju padavicu – imaju neka apokaliptička viđenja ili takvo nešto. Seljaci su, ali u vrijeme prije revolucije i više je slojeve zahvatila ta ruska ludost. Poznata vam je priča o Rasputinu.

– Poznata mi je.

– Eto vidite, Rasputin je bio jedan od njih. Dakle, imali su Božjeg čovjeka kada je sve bilo ludo i krvavo ondje u njihovoj mračnoj Rusiji.

I za ovo što se sada događa imao je Ondra svoje objašnjenje. To je sve religija, rekao je, čak je i Staljin došao iz sjemeništa, to je gibanje starih vjerskih sekti koje se čudno združilo s nekim

napadnim njemačkim i židovskim shvaćanjima o jednakosti. Ali mene je zanimao Fedjatin. Nešto bi me čudno obuzelo svaki put kada bih se sjetio kako je onog jutra taj čovjek stao preda me na ulici.

– Božji ljudi su ponekad znali prouzročiti pravu masovnu histeriju – rekao je Ondra. – Samomučenja i orgije i goli kroz drvlje i kamenje i svakog vruga. I to je njihovo kršćanstvo, zaboga. Ne – Ondra je s očajem kimnuo glavom – to nas dvojica, Srednjoeuropejci, uopće ne možemo zamisliti. Čak je i njihov Krist sasvim nešto drugo. To je tamni Krist. Ne treba to shvatiti tako doslovno, ja ga tako vidim.

Malo me iznenadilo što moravski inženjer strojarstva, koji tu pregledava tekstilne strojeve i cijelo vrijeme misli na svoje seoce, razmišlja o tim stvarima.

– Kako da ne – rekao je – i kod nas ih ima puno.

– Božjih ljudi?

Rusa, mislim – rekao je – a i kakav Božji našao bi se među njima. Možete zamisliti kakve su se silne mase nakon boljševičke revolucije iz onih stepa i iza onih širokih rijeka razlile po Europi! Brodovi u Carigradu savijali su se od gospode, popova, seljaka i bjelogardejskih vojnika. Sva Europa miriše po njihovu pravoslavlju i tamjanu.

Vrlo slikovito i zanimljivo govorio je Ondra, ali sve previše uopćeno i sve previše mimo mene. Istina, sve se da i tako objasniti, ali mene zanima što je s takvim Božjim čovjekom, kakva su ta viđenja. Toliko znanstvenika muči se s telepatijom, sa sugestijom i sličnim stvarima, kao opsjednuti traže ljude koji imaju sposobnost medija, a nitko se nije dosjetio uzeti pod povećalo, na ozbiljnu znanstvenu analizu, takvog Fedjatina. Elementarnog čovjeka. Ne možeš od znamenite Eve C. dobiti ne znam što, premda je ona bez dvojbe najbolji medij od svih dosadašnjih,



kad ona ipak sav život živi po salonima i s onim ženama. Njezine predodžbe, koje prelaze mogućnosti emanacije njezine vlastite slike, nikamo se ne miču, jedva dosežu do nekih erotskih predodžbi, do muških organa. A Fedjatin je drugi svijet. Ne sumnjam u to, jer onog jutra nešto me dotaknulo, još ne znam što, ne mogu to racionalno shvatiti, nešto nejasno. I sada dok ide po ovom gradu, koji je ipak nešto sasvim drugo nego njegovo Povolžje, ili otkuda već jest – zna li onda da se sada sve promijenilo? Pa ipak čini onakve stvari svojim rukama i tijelom i svojim očima, kao da ništa ne može promijeniti ili zamijeniti nešto što je u njemu. Možeš naravno na to pogledati i s bizarne strane, kao gostioničar: pomalo čudan luđak, naime, ali ipak na kraju samo običan slinav i pijan luđak. Koliko god pokušavam tu prikazu u svojim predodžbama okrenuti prema tako zdravom razumu kakav je krčmarev, toliko mi ne ide iz glave zašto me dočeka u novogodišnje jutro, zašto je prvog dana nove godine po ulicama ljudima vikao svoj »Hristos voskrese!«. A osim toga, oni te dane imaju nekako drukčije raspoređene. Možda ga je nešto uznemirilo, opća raspojasanost, osvjetljeni prozori, pijani ljudi po ulicama. To, zašto sam ga morao sresti, neću nikada shvatiti.